

Віктар Іўчанкаў

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт
(г. Мінск, Беларусь)

МЕСНЫ СКЛОН У МЕДЫЯТЭКСЦЕ: АТРЫБУТЫЎНЫ АБВЕСНЫ СПАСАБУ І СРОДКУ КАМУНІКАЦЫІ

Абгрунтоўваецца выдзяленне ў словазмяняльнай парадыме меснага атрыбутыўнага абвеснага спосабу і сродку камунікацыі, даецца экскурс у гісторыю фарміравання меснага склону ў беларускай і рускай мовах, вызначаецца флектыўная аманімія давальнага (рускага) і меснага (беларускага) склонаў.

Ключавыя словы: флектыўная аманімія; карэляцыя марфалагем; склон; медыятэкст; абвесны; месны; назоўнік.

У граматычнай спадчыне прафесара А. І. Наркевіча знойдзеш дзясяткі марфалагічных фактаў, якія сведчаць пра ўсталёўванне норм сучаснай беларускай літаратурнай мовы. Гэта тыя выпадкі, калі наноснае, часовае, узніклае па экстралінгвістычных прычынах з цягам часу адыходзіла.

Для агляду абраны адзін з такіх фактаў, які быў актуальны ў часы стварэння беларускіх граматык (1960-х і 1980-х гадоў), застаўся актуальны і ў сённяшняй маўленчай практыцы, асабліва ў медыятэкстах. Гаворка пойдзе пра форму меснага склону назоўніка мужчынскага роду адзіночнага ліку *на тэлефоне*.

Пры фіксаванні больш частотнага правільнага варыянта сустракаем ненаарматыўны. Так, на партале <http://zviazda.by> знаходзім выпадкі ўжывання гэтага назоўніка ў форме меснага склону з канчаткам *-у*: «Калі вы маеце інфармацыю аб фактах незаконнага абароту і захоўвання зброі, просьба паведаміць у бліжэйшае аддзяленне міліцыі або *на тэлефону...*» (17.03.2018); «...аб неабходнасці паведамляць пра такія факты *на тэлефону...*» (05.03.2018); «Падлеткам і іх бацькам нагадаюць аб правілах паводзінаў на чыгунцы, у тым ліку – аб небяспецы размоў *на мабільнаму тэлефону...*» (31.10.2017); «Атрымаць дадатковыя сведкі можна *на тэлефону...*» (11.05.2017) (у сказе назіраем лексічную памылку, дзе замест слова *звесткі* ўжываецца *сведкі*). Можам наглядаць зусім недарэчную сітуацыю, калі ў адным матэрыяле ў форме меснага склону назоўнік *тэлефон* падаецца з канчаткамі і *-у*, і *-е*. Так, у паведамленні пад загалоўкам «Мінпрыроды

правядзе ў лістападзе прамыя лініі» (03.11.2017) чытаем абвесткі: «Міністр прыродных рэсурсаў і аховы навакольнага асяроддзя Андрэй Паўлавіч Худык правядзе яе 4 лістапада з 9.00 да 12.00 **на тэлефону...**» і «18 і 25 лістапада з 9.00 да 12.00 пройдуць прамыя лініі з удзелам намесніка міністра Аляксандра Мікалаевіча Корбута, задаць якому пытанні можна будзе **на тэлефоне...**».

Навідавоку склонавы разнабой. Дзеля праўды заўважым, што «Звязда» правамерна аддае перавагу склонавай форме *на* (на, у) *тэлефоне*: «Кансультаванне **на тэлефоне** даверу праводзіцца ананімна...» (13.11.2013), «...размовы **на тэлефоне** раздражняюць іншых пасажыраў» (04.10.2013), «Больш падрабязную інфармацыю можна атрымаць у Гродзенскай абласной інспекцыі аховы жывёльнага і расліннага свету **на тэлефоне**» (15.10.2018), «Грамадзяне могуць звяртацца да намесніка Упаўнаважанага **на тэлефоне**» (02.10.2018), «Тырчаць суткамі ў **тэлефоне** і пошціць фоткі» (04.10.2018), «Пры гэтым **на асабістым тэлефоне** пакінуў гуканіс...» (03.08.2018), «Пра што аўтар гэтых радкоў і паведаміла службовай асобе **на тэлефоне**» (22.11.2017), «Неяк тыдні за два да трагічнага дня ён мне доўга **на тэлефоне** гаварыў...» (21.03.2017), «...але кожны дзень размаўлялі **на тэлефоне**» (30.10.2016), «Задаць свае пытанні і запісацца на прэзентацыю праекта можна **на тэлефоне**» (18.11.2015), «...з-за размоў **на мабільным тэлефоне...**» (28.08.2015), «...размаўляючы з сястрой **на тэлефоне...**» (12.09.2014), «У прыватнасці, жанчына з Мінскай вобласці расказала **на тэлефоне** аб нюансах праблемы» (03.12.2013), «...паведамляць аб знойдзеных ачагах у Інстытут эксперыментальнай батанікі НАН Беларусі **на мінскім тэлефоне...**» (06.08.2013) і інш.

Карэляцыя марфалагем *на тэлефону* і *на тэлефоне* выклікана не толькі інтэрферэнтным уплывам рускай марфалогіі, дзе склонавая форма забяспечана давальным склонам. Параўн.: у рус. мове – говорить по телефону (давальны склон). У гэтым выпадку значэнне рускага давальнага склону зводзіцца да атрыбутыўнага: сообщит по телевидению, говорит по скайпу, отправит по почте. У беларускай мове месны склон набывае атрыбутыўнае значэнне з прыватнай семантычнай прыметай паводле спосабу, сродку камунікацыі, сродку ажыццяўлення: звязання па тэлефоне, глядзець па тэлебачанні, перадаць па радыё, накіраваць па пошце, па чаце, па скайпе, па вайберы, па вацапе, па месенджары, па тэлегране, па вічаце, у твіттары, у інстаграме, па інтэрнэце і г. д. Можна меркаваць, што беларускі месны склон развіў семантыку азначальнага

(атрыбутыўнага) абвеснага спосабу і сродку камунікацыі. Гэта звязана з існаваннем ва ўсходнеславянскай мове двух месных склонаў – лакатыву (меснага) і абвеснага (рус.: изъяснительного). У рускай граматыцы яго звычайна называюць «вторым предложным».

Такой граматычнай дыферэнцыяцыі, як вядома, садзейнічала формазмяняльная сістэма праславянскай мовы, якая вызначалася шасцю тыпамі скланення (на галосны і зычны) і будавалася на семантычным прынцеце. Рэшткі дыферэнцыяцыі знаходзім і па сёння, калі праводзім выразную мяжу паміж ужываннем канчаткаў -а (-я) і -у (-ю) назоўнікаў мужчынскага роду адзіночнага ліку роднага склону: прадстаўнік народа (этнас) і на плошчы сабралася шмат народу; апарата (прыбор, прыстасаванне), апарату (сукупнасць устаноў); выхад (-а, -у), дазор (-а, -у), лістапад (-а, -у), курс (-а, -у), лом (-а, -у), пад'езд (-а, -у), парашок (-а, -у), пейзаж (-а, -у), талент (-а, -у) і інш. Размеркаванне флексій у такім разе рэгулюецца семантыкай. Для рускай мовы характэрна яшчэ і стылістычная супрацьпастаўленасць (параўн.: духа – духу).

Пранікненне старажытных форм на асновы адной у другую выліліся ў перапляценне флексій і з'яўленне форм, якія сёння кваліфікуюцца як семантычныя віды пэўнага склону, напрыклад, роднага (часткі і цэлага, партытыў), меснага (лакатыўнага і абвеснага). У беларускай мове назва апошняга захавалася ад усходнеславянскай формы, тады калі ў рускай мове яна была заменена на «предложный падеж», як бы паказваючы, што форма існуе толькі з прыназоўнікам.

Назоўнікі другога скланення меснага склону і ў беларускай, і ў рускай мовах маюць дзве флексіі, забяспечаныя лакатыўным значэннем: у лузе, на лузе – в лугу, на лугу і абвесным: аб лузе, пры лузе – о луге, при луге (параўн. фальклорнае: «Ой, при лугу, при лужке», «При долине на лугу»). Акадэмік В. У. Вінаградаў на гэты конт заўважаў: «Большинство русских грамматистов (А. А. Шахматов, В. А. Богородицкий, А. М. Пешковский и др.) различают в том, что школьная грамматика называет предложным падежом, два падежа: изъяснительный (по терминологии проф. Богородицкого): о доме, о лесе (ср. тосковать по лесе) и местный (с предлогами в и на: в углу, в лесу, на дому и т. п.; в грязи, но ср. о грязи и т. п.)» [1, с. 148].

Флектыўная аманімія рускага *местного* (у складзе *предложного*) выражаецца ў форме сучаснага давальнага: говорить по телефону, скайпу, вичату, телеграмму і да т. п. Беларускі месны таксама мае канчаткі -у, -е, ужыванне якіх залежыць ад характару асновы і значэння. Усходнеславянскі абвесны (рус. изъяснительный) выразна замацаваўся ў

роднай мове і набыў статус граматычнай нормы (атрыбутыўны абвесны сродку, спосабу, віду камунікацыі і тыпу яе рэалізацыі).

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Виноградов, В. В. Русский язык. Грамматическое учение о слове / В. В. Виноградов. – М. : Высш. шк., 1972. – 601 с.

Марына Кажарновіч

*Універсітэт Каменскага ў Браціславе
(г. Браціслава, Славакія)*

КАНАТАТЫЎНАЕ ЗНАЧЭННЕ ОНІМА І ЯГО РЭАЛІЗАЦЫЯ Ў МЕДЫЙНЫМ ДЫСКУРСЕ

На прыкладах з медыйнага дыскурсу разглядаецца канататыўнае значэнне оніма, якое мае экстралінгвістычнае паходжанне і рэалізуецца ў пэўнай рэфэрэнтнай сітуацыі з мэтай выяўлення аўтарскай пазіцыі.

Ключавыя словы: медыйны дыкурс; онім; дэскрыптыўнае і канататыўнае значэнні; антрапонім; тапонім; ідэонім.

Пытанне канататыўнага значэння оніма з'яўляецца ў мовазнаўстве адным з дыскусійных пытанняў, звязаных з агульналінгвістычнай праблемай вызначэння лексічнага значэння ўласнага імя. Даследчыкі, якія адмаўляюць оніму ў лексічным значэнні на падставе адсутнасці сувязі з паняццем, разглядаюць уласныя імёны як лексічныя адзінкі, што адпаведна не могуць мець і канататыўнага значэння [3; 7]. Напрыклад, А. В. Суперанская, прытрымліваючыся меркавання, што на ўзроўні мовы онім валодае лексічным значэннем, якое ўключае ў сябе толькі агульныя катэгарыяльныя прыкметы, разглядае неканататыўнасць уласнага імя як яго інгэрэнтную ўласцівасць [10, с. 8]. Пры такім падыходзе канатацыя дэтэрмінавана наяўнасцю паняццевага значэння. Мовазнаўцы, якія пытанне лексічнага значэння оніма разглядаюць на ўзроўні дыхатаміі мова / маўленне, вызначаючы ўласнае імя як абстрактную асемантычную адзінку мовы, якая набывае сваю семантычную рэалізацыю толькі ў маўленні, канататыўнае значэнне разглядаюць як прагматычны кампанент семантыкі слова [2; 9]. Напрыклад, У. І. Гавярдоўскі вызначае канатацыю як «суму эмацыянальна-ацэначных кампанентаў, што суправаджаюць значэнне ў канкрэтным маўленчым акце» [4, с. 3]. З другога боку, распрацаваны шэраг канцэпцый, якія трактуюць уласнае імя як моўную адзінку са спецыфічным лексічным значэннем. Паводле